

бути не лише документація світських інституцій, але й матеріали церковного походження — богослужбові книги, аскетична й інша духовна література, пом'яники монастирів, ікони, покрайні записи ченців, життя іноків, монастирські устами, матеріали василіянських візитацій. Сукупне використання всього спектра джерельного наративу відкриває перспективи для ширшого й контекстуальнішого погляду на минуле чернецтва (в

тому числі і Волині) не лише як на історію тривалих конфліктів і майнових позовів.

Книжка заповнює значну прогалину у джерелознавчій літературі про найдавніші відомі українські монастирі. Сподіваємося, що такі видання з'являться і про інші монастирі, які розташовувалися поза великими містами України, наприклад, про Мотронинський, Крехівський та ін.

Ігор СКОЧИЛАС

Новітня українська суспільна географія / За ред. проф. Олега Шаблія.— Львів, 2007.— 1008 с.

Утвердження незалежної Української держави зумовило потребу визначити внесок українських учених у розвиток науки, а особливо тих, чий імена тривалий час перебували у забутті. Саме цьому присвячені сторінки Всеукраїнського часопису „Історія української географії“, шеф-редактором якого є Олег Шаблій, а також книжки „Постаті українського землезнавства“ та першої хрестоматії модерної української суспільної географії, що вийшли за редакцією цього вченого.

Поява „Новітньої української суспільної географії“ — помітне явище у національній географічній науці. Вперше за всю історію землезнавчої науки в Україні в одній книжці зібрано найвизначніші наукові твори географів-суспільствознавців від кінця XIX ст.— до 1980—1990-х рр.

Книжка має оригінальну структуру, у якій відображено складність феномену національної суспільної географії від початку модерного (новітнього) етапу її розвитку. У праці, крім вступної статті упорядника під назвою „Особливості формування новітньої української суспільної географії“ (С. 7—16), є чотири розділи: 1. Антропогеографія. Географія України та її етнічних земель (С. 17—452); 2. Економічна географія. Геоелементна і регіональна статистика (С. 453—684); 3. Соціально-економічна географія (С. 685—934); 4. Політична географія і геополітика (С. 935—1003).

У виданні містяться праці зачинателів української національної географії, перших докторів географічних наук Григорія Величка і Степана Рудницького та їхніх учнів, колег та послідовників (Мирона Кордуби, Володимира Гериновича, Олени Степанів, Костянтина Дубняка, Володимира Огоновського, Володимира Кубійовича та Мирона Дольницького).

У другому розділі представлені праці таких економікогеографів, геоелементистів та статистиків-регіоналістів, як акад. Костянтин Воблий, проф. Валентин Садовський, Володимир Тимошенко, Михайло Волобуєв-Артьомов, Йоанікій Шимонович, Микола Шраг. Третій розділ репрезентований працями професорів Антона Синявського, Федора Матвієнка-Гарнаги, Олексія Діброви, Олександра Смирнова, Опанаса Ващенко, Івана Твердохлебова та акад. Максима Паламарчука. Останній, чет-

вертий розділ — найменший. У нього увійшли праці політико-географів і геополітиків Юрія Липи та Лева Биковського.

Тут із численної когорти вчених виділено 24 найвизначніші постаті, які зробили вагомий внесок в історію становлення (до 1945 р.) та розвитку (до 90-х років XX ст.) української суспільно-географічної науки. З-поміж них чимало таких, що сформувались у суміжних і споріднених із суспільною географією наук — в історичній, економічній та політологічній. У міжвоєнних суспільних і наукових обставинах було важко відділити, наприклад, геоелементіку (регіональну економіку, регіональну статистику) від економічної географії або геополітику від політичної географії.

Початковий етап розвитку суспільної географії, що називається становленням новітньої науки, передовсім характеризує її відокремлення від історичної й економічної (камеральної статистики) наук, які вважали географічну науку допоміжною, обслуговувальною. Думка, що географія помічна для історії наука, побутує ще з часів Геродота. Такою вона залишалася весь класичний період, майже до початку XIX ст.

В Європі, а з кінця XIX ст. в Україні, модерна географія розвивалася шляхом формування, по-перше, загальної географії і, по-друге, національних географічних шкіл. Саме праця С. Рудницького „Нинішня географія“ (1905) засвідчила, що українська наука вийшла на європейський та світовий рівень. Українська географія відчула себе повноправним членом європейської географічної спільноти. Вона чітко окреслила свій об'єкт (тоді предмет) дослідження, свою структуру, методи і завдання. У Львівському університеті організовано кафедру географії (1882), захищають наукові дисертації українці Г. Величко, С. Рудницький та В. Геринович. У Науковому товаристві ім. Шевченка створюється Географічна комісія (спочатку як фізико-географічна), видаються праці українською мовою. Розвивається українська національна картографія (карти й атласи Г. Величка, С. Рудницького, М. Кордуби, В. Кубійовича та ін.). У 1918—1921 рр. з'явилася низка підручників з економічної географії України (автори: К. Воблий, В. Садовський, Г. Остапенко, І. Фещенко-Чо-

півський, А. Сухов та ін.).

Становлення теоретичних основ національної географічної науки збіглося в часі із нагальною потребою розвитку суспільної, особливо політичної географії України. Остання, поряд з історичною наукою, ставала потужним засобом наукового обґрунтування потреби створення Української національної держави.

Отже, як внутрішні причини наукового розвитку, так і суспільно-економічні, національно-і державотворчі чинники стимулювали становлення модерної української суспільної географії.

У міжвоєнний час, зокрема у 1920-ті рр., центр географічної думки переноситься спочатку в Київ (К. Воблий, В. Тимошенко, І. Феценко-Чопівський), а потім — у Харків (Ф. Матвієнко-Гарнага, К. Дубняк, С. Рудницький, В. Герінович, Й. Шимонович, М. Шраг та ін.). У 1930-х рр. він знову повернувся до Львова (В. Кубійович, О. Степанів, Ю. Липа), оскільки більшість учених Великої України були репресовані.

У книжці багато уваги приділено роботі вчених новітнього періоду. Тут слід відзначити праці акад. М. Паламарчука, О. Ващенко, О. Діброва, О. Смирнова, І. Твердохлебова. На особливу увагу заслуговують дослідження українських геополітиків Юрія Липи і Лева Биковського.

Чому більшість названих учених маловідомі або зовсім невідомі нинішньому поколінню українських учених-географів?

Відповідь проста: багато з них (16 із 24) були репресовані органами більшовицького режиму за „український буржуазний націоналізм“ чи емігрували, боячись переслідування. Були розстріляні С. Рудницький, Ф. Матвієнко-Гарнага, К. Дубняк, Й. Шимонович, Ю. Липа. Ув'язнені і засуджені на різні терміни В. Герінович, О. Степанів, М. Волобуєв-Артюмов, вислані з місця їхнього постійного проживання В. Огоновський і М. Шраг, а В. Кубійович, М. Дольницький, Л. Биковський та В. Тимошенко емігрували. Однак і ті, що залишилися після війни в Україні, піддавалися різним партійним утискам (батька ветерана Другої світової війни акад. М. Паламарчука розстріляно, а проф. А. Синявський, щоб уникнути переслідувань, міняв місця роботи щотири—щочотири роки!).

Праці, наведені в хрестоматії, свідчать, що українська суспільна географія представлена майже всіма її напрямками. Це, зокрема, теорія і методологія науки (С. Рудницький, В. Герінович, А. Синявський, М. Дольницький, М. Паламарчук, О. Смирнов, І. Твердохлебов, О. Ващенко); демо- і етногеографія (М. Кордуба, В. Кубійович); георбаністика (Г. Величко, В. Кубійович, О. Степанів та інші); економічна і соціально-економічна географія (К. Воблий, А. Синявський, О. Ващенко, І. Твердохлебов); політична географія (Ю. Липа, Лев Биковський); географія

України (С. Рудницький, О. Степанів, В. Кубійович, О. Діброва, М. Паламарчук та ін.); географічне та історичне краєзнавство (С. Рудницький, М. Кордуба, Ф. Матвієнко-Гарнага, О. Степанів, К. Дубняк, В. Герінович).

Зрозуміло, що на початкових етапах (зародження, становлення) вирішальну роль відігравали праці з географії України, а в них — з етногеографії, зокрема, обґрунтування української національної території (Г. Величко, С. Рудницький, В. Герінович, О. Степанів, В. Кубійович). А в 1930—1970-х рр.— багато праць з теорії економічної і соціальної географії (О. Ващенко, М. Паламарчук, І. Твердохлебов, О. Смирнов та ін.), суспільно-географічної регіоналістики.

У книжці упорядник умістив три кольорові етногеографічні карти України у межах її національної території: Григорія Величка („Нестора української географії“, за словами С. Рудницького), Степана Рудницького і Володимира Кубійовича, які розкривають територію України як просторово-масштабний і різноманітний етнонаціональний організм. Зрозуміло, що в усіх випадках домінує українська етнічна нація.

Тут подано коротку біографічну довідку про кожного вченого, список його найголовніших наукових праць та бібліографію праць про нього. На жаль, уміщені не всі портрети вчених, зокрема К. Дубняка і Ф. Матвієнко-Гарнаги, фотографій яких немає навіть у їхніх карних справах.

Книжка цікава і з того погляду, що у ній яскраво представлено формування і ускладнення національної наукової мови. Це система понять і категорій, теорій і концепцій. У більшій частині випадків можна зробити висновок, що ця система розвивалася на етапі зародження і становлення в європейському суспільно-географічному (антропо-географічному, регіонально-статистичному) контексті, а вже з 40-х років ХХ ст.— у російсько-радянському руслі.

Загалом можна стверджувати, що становлення і розвиток національної суспільної географії були складними. Натомість період становлення її відбувався прискорено.

У 1990-х — на початку ХХІ ст. наша наука повертається до своїх джерел, але вже на новому витку розвитку. Важливою умовою цього нового процесу є освоєння історичної спадщини національної географії, чому сприятиме опублікування проф. О. Шаблієм хрестоматії з новітньої української суспільної географії.

Книжка вже має своїх поціновувачів. Це передусім учителі та викладачі, студенти та аспіранти, всі, хто цікавиться сучасною суспільною географією та її джерелами.

Ольга ЗАСТАВЕЦЬКА

Ювілейний альманах 1945—2005 / Ред. Омелян Коваль.— Брюссель; Київ; Львів, 2009.— 608 с.

Альманах, виданий Товариством українців у Бельгії і приурочений до 60-ліття Українського допомогового комітету й організованого громадського

життя в Бельгії українців, став, як зазначає у своєму „Вступному слові“ проф. Володимир Василенко, перший надзвичайний і повноважний посол України